

*Коваленко О. Ю.,**кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця*

ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ (НА ПРИКЛАДІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ)

Анотація. У статті розкриваються особливості й роль міжособистісної комунікації в навчанні студентів іноземних мов. Визначається її класифікація й місце в процесі міжкультурної комунікації.

Ключові слова: міжособистісна комунікація, міжкультурна комунікація, спілкування, міжкультурна взаємодія.

Постановка проблеми. Сучасна освіта орієнтується на особистість як на певний комплекс пізнавальних, професійних, особистих і комунікативних якостей. Саме особисті якості визначають якості, що виконують комунікативні й професійні функції. Протягом усього життя, у тому числі й у системі освіти, формуються комунікативні навички людини, уміння спілкуватися з іншими, будувати стосунки, працювати командою тощо.

Очевидно, що сучасна кон'юнктура ринку праці характеризується конкуренцією професійних ніш, які тісно пов'язані з поняттям «престиж». Найпрестижніші професії економічного профілю претендують на створення оптимальної моделі фахівця, складовою якої є цілеспрямовано сформований образ професіонала. Складовою сформованого образу економіста є мовна компетентність. У зв'язку з цим, виникає необхідність формування в майбутніх фахівців комунікативних здібностей і потреби у взаємній співпраці, прагнення до встановлення і продовження найбільш продуктивних і ефективних взаємин. Велику роль у становленні й розвитку цих здібностей відіграє міжособистісна комунікація. Тому виникає необхідність формування у майбутніх фахівців комунікативних здібностей і потреби у взаємній співпраці, прагнення до встановлення й продовження найбільш продуктивних і ефективних взаємин. Велике значення у становленні й розвитку цих здібностей має міжособистісна комунікація [2].

Багатомовний інформаційно-освітній простір, середовищем функціонування якого є колектив вищого навчального закладу (далі – ВНЗ), а носієм – особистість студента й викладача, відображає їхню поведінку. Ось чому, як ніколи раніше, в умовах побудови сучасного суспільства регуляція власної поведінки, яка виявляється в синтезі внутрішньої культури і професійно доцільної зовнішньої (вербальної та невербальної) виразності, особлива актуальна. Свого часу А. Макаренко, український радянський педагог і письменник, писав, що «вихованець сприймає вашу душу й ваші думки не тому, що знає, що у вас на душі, а тому, що бачить вас, слухає вас» [6]. Ігнорування цього аспекту діяльності викладача перешкоджає становленню студента, його свідомості. Іншими словами, викладач не тільки усвідомлює, а й утілює в практику професійної взаємодії такий підхід щодо створення освітнього простору, в основі якого лежить багатомовний принцип, а також принци-

пи єдності змістової і процесуальної сторін професійної діяльності, відповідності освіти в усіх її елементах і на всіх рівнях конструювання вимог розвитку суспільства, науки, культури та особистості професіонала.

Соціально-економічні перетворення в Україні й мовна політика Європейського Союзу, яка свідчить про надзвичайну важливість вивчення мов в інтеграційних процесах, істотно впливають на розширення функцій іноземної мови як навчального предмета в навчальному процесі ВНЗ. Розширення міжнародної співпраці, необхідність установа нових ділових контактів і ефективної підтримки, що вже є, вимагають від майбутніх фахівців активного володіння принаймні однією іноземною мовою як засобом спілкування [3].

Мета дослідження полягає у вивченні й узагальненні особливостей міжособистісної комунікації студентів ВНЗ.

Мета дослідження зумовила постановку таких завдань: установити взаємозв'язок між культурою та мовою й виявити основні бар'єри в спілкуванні та визначити шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжособистісна комунікація розуміється як процес одночасної взаємодії комунікантів і їхні дії один щодо одного. Для міжособистісної комунікації характерна низка особливостей, що відрізняють її від інших видів комунікації. Міжособистісна комунікація може здійснюватися в різних формах, специфіка яких визначається кількістю учасників, їхнім соціорольовим статусом, комунікативною установкою, особливостями простору й часу комунікації. Будь-яке спілкування починається з того, що в одного з учасників комунікації з'являється бажання висловити певну думку. Так виникає зміст повідомлення, що посилає одна людина іншій. При виникненні формальних ситуацій, як правило, використовуються лише загальноприйняті норми комунікації (не можна, наприклад, підійти до незнайомої людини і плеснути їй по плечу на знак вітання) і певна послідовність висловів [3].

Комунікація – це процес передавання інформації між людьми або групами людей, за допомогою вербальних (мовних), паравербальних (кінетичних, графічних) і (або) невербальних засобів. Термін «комунікація» з'явився в науковій літературі на початку ХХ ст. і має три значення: 1) засоби зв'язку будь-яких об'єктів матеріального й духовного світу; 2) спілкування, передавання інформації від людини до людини (міжособистісна комунікація); 3) спілкування та обмін інформацією в суспільстві (соціальна комунікація).

Теорія міжособистісної комунікації досліджує загальні, обов'язкові для всякого комунікаційного акту процедури. У межах цієї теорії комунікація визначається як «процес передавання інформації якимось джерелом іншому конкретному цільовому об'єктові або членам групи, що ідентифікується».

Ці комунікації зазвичай здійснюються в ході особистих взаємодій, проте вони можуть також реалізовуватися із використанням пошти, телефону або інших електронних засобів. Г. Лассуелл зміг висловити в одній пропозиції велику частину предмета людської комунікації: «Хто? повідомляє що? по якому каналу? кому? з яким ефектом?» [1].

Міжособистісна комунікація на противагу масовим формам комунікації має більш стандартний, раціональний і інструментальний характер. Це відзеркалюється у її функціях: інформаційній, експресивній, прагматичній і соціальній.

Міжособистісна комунікація характеризується передусім цілеспрямованістю, а отже, стратегічною організацією дій її учасників. Вступаючи в спілкування, комуніканти прагнуть досягти успіху, який вимірюється тим, наскільки їм вдається реалізувати власні інтенції без збитку для цілей партнера по спілкуванню. Саме ефективність і доцільність комунікативних дій учасників спілкування традиційно є основними критеріями успішності міжособистісної взаємодії.

Виявлення й описування конкретних засобів оптимізації міжособистісної комунікації, які будуть дієвими в будь-якій ситуації, зможуть слугувати засобом від усіх комунікативних проблем, є надзвичайно складним завданням. За великим рахунком, будь-яка комунікативна дія здатна функціонувати як засіб оптимізації спілкування – залежно від того, як воно буде сприйнято партнерами по спілкуванню й наскільки відповідатиме вимогам ситуації. Отже, ведучи мову про стратегії, направлені на оптимізацію міжособистісної комунікації, доцільно розглядати їх лише з погляду конкретної комунікативної мети – «спілкуватися успішно» [4, с. 19] Хотілося б підкреслити, що успішне спілкування далеко не завжди прирівнюється до неконфліктного, такого, що приносить задоволення; нерідкі випадки, коли оптимальною стає взаємодія, здійснювана в напруженій атмосфері, в умовах, далеких від комфортних. Проте в міркуваннях про повсякденну комунікацію видається правомірним дотримуватися погляду Е. Гофмана про те, що більшість людей надають перевагу неконфліктній, «рівній» інтеракції (Goffman, 1959).

Створення комунікативного комфорту є істотним засобом оптимізації процесу міжособистісної комунікації й пов'язано із завоюванням прихильності співбесідника до себе, умінням йому сподобатися, збереженням його «обличчя» при захисті власного.

Удалим прикладом міжособистісної комунікації є неформальна бесіда викладача і студента. Характерними межами цього вигляду комунікації є часта зміна теми, домінування однієї сторони через її більшу активність і підпорядкування іншій, зміна комунікативної установки, можливість повернутися до колишньої теми, необов'язковість завершального етапу, оскільки бесіда може бути перервана випадковими обставинами. У разі виникнення формальних ситуацій, як правило, використовуються лише загальноприйняті норми комунікації (не можна, наприклад, підійти до незнайомої людини і лягнути її по плечу на знак вітання) і певна послідовність висловів [3].

Міжособистісні стосунки – визначальний чинник у поєднанні процесу міжособистісної комунікації. Ці стосунки складаються в процесі ділових і творчих контактів – офіційних і неофіційних, у результаті здатності людей емоційно сприймати один одного – емпатії. У свою чергу, на характер міжособистісних стосунків впливають умови, у яких відбувається спілкування, – взаємодія між незнайомими людьми (у літаку, аудиторії, глядацькому залі тощо), функціонально-ролеве спілкування, особисте й інтимне спілкування.

Багатоканальність є специфічною межею актуалізації міжособистісної комунікації. Саме в разі міжособистісної комунікації можливе одночасне використання кількох каналів передавання та сприйняття інформації – можна не лише чути й бачити співбесідника, а й доторкнутися до нього рукою, уловити запах, який може повідомляти додаткову інформацію про партнера, оцінити дистанцію між собою та партнером як показник міжособистісних стосунків.

Міжособистісна комунікація може здійснюватися у формі інтерв'ю, дебатів, слухань, конференцій, семінарів. Це так звані структуровані форми, кожна з яких має свої особливості, зумовлені специфічними функціями й комунікативною ситуацією.

У структурних моделях як обов'язкові компоненти зазвичай виділяються такі: хто передає інформацію (відправник), що передається (зміст інформації), кому передається інформація (одержувач), яким способом передається інформація (канал), зворотний зв'язок (безпосередня або опосередкована). В описових моделях виділяються ще два компоненти – результативність комунікації та її ситуативна зумовленість (оточення, кількість учасників, тимчасові й просторові характеристики тощо). Перший компонент не завжди піддається об'єктивному визначенню, оскільки результативність для кожного комуніканта може мати свою оцінку [5, с. 180]. Міжособистісна комунікація виконує ще одну специфічну функцію, звану «конверсійна», що змінює думку індивіда та його соціальні установки.

Умови, що забезпечують ефективність міжособистісної комунікації. Міра ефективності міжособистісної комунікації визначається за результатами актуалізації двох основних соціально-значимих функцій – взаємодії й дії. Ці результати залежать від трьох основних умов, що визначають характер мовного спілкування: а) типу комунікативних осіб; б) сприйняття смислової та оцінної інформації; в) цілеспрямованої дії один щодо одного. Для ефективності міжособистісної комунікації найбільш оптимальними варіантами цих умов є такі: а) сумісність партнерів як комунікативних осіб; б) адекватне сприйняття смислової й оцінної інформації; в) дія через переконання.

Ефективність міжособистісної комунікації залежить від міри адекватності смислового сприйняття, оскільки з цим пов'язана правильність інтерпретації інформації, комунікативної установки партнера і прогнозування подальших етапів комунікації [5]. Успіх комунікації досягається лише в тому випадку, якщо учасники комунікації володіють загальною можливістю інтерпретації певного знаку. Ці процеси є найважливішими елементами комунікативного акту.

При міжкультурній комунікації кожна культура є системою кодів, яка поширює свою дію на повсякденні стосунки, соціальні й культурні норми тощо. Ці кодові системи культур, як правило, непорівнянні між собою або в кращому разі порівнянні лише обмежено. У зв'язку з цим, у процесі комунікації набуває важливого значення проблема кодування й декодування інформації.

Будь-яка культура створює власну систему символів і надає кожному символу відповідні значення. Але культури не лише наповнюють свої символи різним значенням, а й використовують символи в різних цілях. Тому в процесі комунікації завжди важливо пам'ятати, що символи є такими лише тому, що певна група людей погоджується прийняти їх як символи. Але навіть у межах однієї культури розшифровка символу варіюватиметься залежно від досвіду людини й конкретної життєвої ситуації, у якій вона перебуває при цьому.

Як слова, так і символи-речі можуть міняти свої значення – від покоління до покоління, від регіону до регіону. Про це також необхідно постійно пам'ятати в процесі комунікації.

У міжособистісній комунікації невербальні засоби часто доповнюють мовні форми спілкування (наприклад, ми говоримо: «Привіт!» і при цьому посміхаємося). Невербальні знаки можуть не відповідати усному повідомленню (наприклад, ми говоримо: «Раді вас бачити!», але при цьому хмуримося й дивимося убік). Невербальне повідомлення може також доповнювати вербальне (сказати студентам: «Тихіше!» і прикласти вказівний палець до губ). Невербальна поведінка слугує для регулювання спілкування. За допомогою кивка головою, погляду, жесту ми легко вступаємо в бесіду або припиняємо її. Окрім указаних засобів, до каналів комунікації можуть бути також зараховані публічні виступи, особисті зустрічі, рекламні оголошення тощо [8, с. 39].

Особливості міжкультурної взаємодії. Культурою (за Люїсом) називають колективне програмування мислення групи людей, яке впливає на поведінку людини й тієї спільності, до якої вона належить. Знаючи особливості культури, можна побудувати комунікаційну модель, яка дасть змогу успішно спілкуватися з представниками інших культур.

Висновки. Мислення та поведінка різних народів ніколи не стануть однаковими. Проте невелика адаптація до іншої культури допоможе уникнути неумисних образ і можливих конфліктів. При цьому потрібно знати міру й не прагнути приховувати свої національні особливості. Від англійця чекають поведінки по-англійськи, а від українця – по-українськи.

У кожній культурі своя логіка, своє уявлення про світ. Те, що значимо в одній культурі, може бути неістотним в іншій. Тому важливо завжди з повагою дивитися на свого партнера з іншою культурою. Він дійсно інший, і це його право. Ваша пошана до нього полягає не лише в зацікавленості, а й у знанні деяких особливостей життя його країни. У нас навіть можуть бути різні пріоритети в їжі, одязі тощо.

Отже, для успішного контакту й комунікації з представниками різних культур необхідно мати уявлення про національні відмінності, а також виявляти пошану й терпимість до культурних національних особливостей [7, с. 603].

Ефективність міжособистісної комунікації залежить від міри адекватності смислового сприйняття, оскільки з цим пов'язана правильність інтерпретації інформації, комунікативної установки партнера і прогнозування подальших етапів комунікації. При міжкультурній комунікації кожна культура є системою кодів, яка поширює свою дію на повсякденні стосунки, соціальні й культурні норми тощо. Ці кодові системи культур, як правило, непорівнянні між собою або в кращому разі порівнянні лише обмежено. У зв'язку з цим у процесі комунікації набуває важливого значення проблема кодування й декодування інформації. Суперечності таких різних уявлень легко можуть призводити до конфлікту.

Усяка культура виробила низку специфічних стереотипів поведінки в різних ситуаціях. Є і відмінність у поглядах на цінності. Реально культура надає нам безліч можливостей для побудови особистості. Якщо додати сюди й відмінність у мові, то перед нами з'являється різні картини світу. У нас так багато

відмінностей, що це парадоксально зближує нас. Різні культури мають різні правила обміну інформацією. Відмінність у національних культурах і поведінці бере свій початок з історії формування національної спільності і традицій, що склалися протягом століть у різних народів. Це позначається на звичаях та навиках комунікативної поведінки, а також певній логіці і стереотипі поведінки в представників тієї або іншої культури. Отже, при ділових контактах має велике значення уміння представників різних культур урахувувати особливості тієї культури, з представником якої відбувається комунікація.

Література:

1. Академик. Межличностная коммуникация (interpersonal communication) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_psychology/465/Межличностная.
2. Артемьева О.А. Методология организации профессиональной подготовки специалиста на основе межкультурной коммуникации / О.А. Артемьева, М.Н. Макеева, Р.П. Мильруд. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2005. – 160 с.
3. Грушевицкая Г.Г. Основы межкультурной коммуникации / Г.Г. Грушевицкая, В.Д. Попков, А.Л. Садовин ; под редакцией А.П. Садохина. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 298 с.
4. Клюев Е.В. Речевая коммуникация: успешность речевого взаимодействия / Е.В. Клюев. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 317 с.
5. Конечкая В.П. Социология коммуникации / В.П. Конечкая. – М., Международный университет бизнеса и управления, 1997. – 304 с.
6. Макаренко А.С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду / А.С. Макаренко // Макаренко А.С. Твори : в 7 т. / А.С. Макаренко. – Т. 5. – 215 с.
7. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации / Г.Г. Почепцов. – М. : Рекор-бук ; К. : Ваклер, 2001. – 656 с.
8. Фалькова Е.Г. Межкультурная коммуникация в основных понятиях и определениях : [методическое пособие] / Е.Г. Фалькова. – СПб. : Ф-т филологии и искусств СПбГУ, 2007. – 77 с.

Коваленко О. Ю. Особенности межличностной коммуникации в профессиональной подготовке будущих специалистов экономических профессий (на примере преподавания иностранного языка)

Аннотация. В статье раскрываются особенности и роль межличностной коммуникации в процессе обучения студентов иностранным языкам. Определяется ее классификация и место в процессе межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: межличностная коммуникация, межкультурная коммуникация, общение, межкультурное взаимодействие.

Kovalenko O. Peculiarities of interpersonal communication in professional training of future specialists of economic professions (on the example of teaching of foreign language)

Summary. The essence and role of the interpersonal communication while teaching foreign languages are disclosed in the article. The classification and the place of the interpersonal communication in the process of crosscultural communication is determined.

Key words: interpersonal communication, crosscultural communication, communication, crosscultural co-operation.